

Niels Wilh. Gade (1817—1900) na Danskem, Aug. Friedr. Lindblad (1801—1878) in Jvar Hallstroem (1826—1901) na Švedskem ter Mathias Lindemann (1812—1887) in Halfdan Kjerulf (1815—1868) na Norveškem, to pa seveda na podstavu skandinavske narodne pesmi. Ko se je vrnil Smetana domov, je zastavil z delom na podoben način, samo z veliko večjo energijo in silnostjo. Prve pesmi so veljale narodni probudi; mojster je stal v istih vrstah kakor literarni in politični klicatelji, samo da je vplival s svojo umetnostjo, to pa globlje in trajneje, četudi ne hitreje, kakor oni. — Šel je od malih oblik do večjih, od preprostih do umetniško zamotanih, vedno na podlagi narodne pesmi. To je bil ključ, ki ga je skoval Smetana in z njim odklenil vrata v novodobno glasbeno delavnico, ki je dostopna tudi narodnostni propagandi, vkolikor se to da zagovarjati raz umetniško stališče.

Vse to in še več je zmožgal edini Smetana, — ne glede na to, kar je bil svoji obitelji, samo kot človek, brez ozira na umetniško stran. Je li čuda, da ga je utrudila težka, borbe polna in trnjeva pot, polna težav, razočaranj, nasprotstev in zavisti? Temu se je pridružila še posebno glasbeniku usodna — oglušlost, ki jo je prenašal zadnjih deset let. Poleg tega so nastopali v glavi bodljaji in pritiski, ki mu ni dal spati. Vendar je poskušal še vedno delati, precenjujoč svoje telesne sile. A kmalu so nastopali vznemirljivi znaki živčne bolezni, ki je prikopala začetkom leta 1884. do vrhunca. Meseca aprila so ga prepeljali v praško zdravilišče, baš tedaj, ko se je ves češki narod pripravljaj na to, da dostojno proslavi 60 letnico svojega velikana. In ko so slavnostni govorniki poveljevali velike Smetanove zasluge za češko narodno kulturo, tedaj je vabila bela žena drugega velikega oglušelca iz tihe sobice za seboj; dne 12. maja 1884 je splavala velika narodna in umetniška duša v območje večnih harmonij, ki se družijo in razvezujejo brez disonanc!

Smetana pomenja kulturno točko naprej v zgodovini češkega naroda, potem pa tudi celokupnega muzikalnega sveta. Res je, da je bil izredno nadarjen, a svoje stališče si je moral priboriti s silo in vztrajnim delom, kakor smo videli. Niti njegova doba niti sodobniki mu niso olajšali tega dela; možata smotrnost, čist značaj, umetniška nepodkupljivost, žilava požrtvovalnost in narodno navdušenje so privedli Smetano po trnjevi poti in po večkratni preizkušnji v ognju do umetniških nebes. Njegova doba mu je spletla več trnjevih kakor lavorikovih vencev; popolno priznanje njegove muze je prišlo na dan šele osem let po smrti — takrat pa tako temeljito, da je zaslovelo njegovo ime od iztoka do zapada in od severa do juga vesoljne zemlje.

Smetana je šel odtod, njegovo delo pa je ostalo in obrodilo stoteri sad vsemu glasbenemu svetu; danes je ožarjen z večno slavo,

mi pa uživamo, kar je zasnoval njegov genij — in za nami bodo prišli drugi, ki se bodo naslajali ob glasbotvorih, s katerimi je svet osrečil nesmrtni mojster — Čeh — Slovan!

STRITARJEV SLOG.

DR. A. BREZNIK.

Škoda, da ni kdo že pred desetletji preiskal Stritarjevega jezika in sloga in nam pokazal, kako je pisal. Dasi je slovenski slog primeroma lep, bi se bil vendar pod Stritarjevim vplivom še bolj izpopolnil. Pisatelji bi se še bolj ogibali nepotrebnih tujk; prihranjeno bi nam bilo vprašanje, kakšno bodi razmerje med slovensčino ter srbohrvaščino; ne bila bi se zagovarjala raba romanizmov (prim. dr. Ivo Šorli, Epilog »Gospé Silviji«)¹ in znanstveniki bi se bili pri Stritarju prepričali, da nam je tudi v znanstvenem in poljudnoznanstvenem jeziku treba lastne frazeologije.

Posebno sem vzljubil Stritarja, ko sem začel primerjati njegova prva dela z izdajo Zbranih spisov, ki so začeli izhajati po l. 1887. V prvih spisih je rabil skoro samo tuje strokovne izraze. Ni se še ogibal nemških in romanskih posebnosti in tudi v slogu se ni še popolnoma izobrazil. Da je bil tudi sicer starokrojen, se v boju proti Koseskemu sam hvali, a gotovo se pomena svoje izjave takrat še ni zavedal. »Da pa ravno jaz«, je pisal l. 1868, »tako slabo umem Koseskega, to se mi zdi tolikanj čudneje, ker se drži, kakor pravi sam, bolj stare pisave. Tako tudi jaz, — si parva licet componere magnis — še vedno po starem imenujem tistega, ki bere moje pisanje... ljubega braveca, ko bi imel reči: bralec ali pa čitatelj; še vedno berem stare bukve, ko drugi čitajo nove knjige... In lepo partikulo: n e g o sem ravno zdaj v prvič v svojem življenju pritiskal na popir.«² (Po l. 1876. pa jo je stalno rabil namesto k a k o r, op. por.). Tak je ostal Stritar do druge polovice l. 1870. Takrat se je zvršil v njem preobrat. V dramatičnem prizoru »Stóperv«³ našteva vrsto besed tujega izvora, ki jih Levstik obsoja. In teh besed se je začel Stritar od tega časa dalje ogibati in ni več pisal hinavec, lotiti se, le, dalje varovati, žvrgoleti, v š t r i c in nadaljnjih besed, ki jih tu Levstik graja. Ostal pa ni samo pri besedah, ki so v onem spisu našteje, ampak se je začel ogibati sploh vsake besede, rečenice in konstrukcije, o kateri mu je Levstik rekel, da je tuja.

Ko je 1870. končal prvi letnik Zvona, je za 5 let odložil pero, kar se tiče proze, in v tem času se je čisto spremenil. Prodril je globoko v bistvo slovenskega jezika in izobraženega sloga. Vnela se mu je ljubezen do slovenskega izraza in poslej ni mogel trpeti nobene tuje

¹ Ljubljanski Zvon 1920, 731.

² Kritična pisma, Glasnik 1868, 136.

³ Zvon 1870, 362 sl.

posebnosti več. Zgodilo se mu je to, kar se rado dogaja spreobrnjencem: postal je pregoreč. Sel je predaleč, kar je l. 1895. sam spoznal, o čemer pozneje.

L. 1876 je bil jezikovni in slogovni razvoj pri njem končan. Od tega časa dalje je pisal ves čas enak jezik in po nazorih, ki si jih je tedaj pridobil, je popravil tudi vsa dela v Zbranih spisih, ki jih je priredil l. 1887 in 1888. Po letu 1876. nazorov o jeziku ni več spreminjal, razen v nekaterih malenkostih, predvsem o naslonicah in o stavi besed.

Da se je začel preobrat na Levstikovo pobudo, se dá čisto natančno dokazati. Nerazumljivo pa je, kako da Levstik do tega časa ni vplival na Stritarjev jezik in slog, dasi je imel večino njegovih spisov pred tiskom v rokah in jih je pravopisno popravljaj. Popravil je Stritarjev uvod v Prešernove pesmi l. 1866., vse prispevke v Mladiki in od aprila dalje vse spise v Zvonu l. 1870. Čudno je, da ni popravil nobenega germanizma ali romanizma in drugih tujih posebnosti. Zanimivo je pri tem še drugo dejstvo. Stritar Levstikovih pravopisnih posebnosti ni mogel prenašati in jih je takoj zavrgel, kakor hitro se je mogel njegovega varuštva otresti. V vseh pesmih, ki jih je priobčil l. 1868. v Mladiki in jih je sprejel prihodnje leto v pesniško zbirko, je opustil Levstikove posebnosti; enako v odlomkih Zorina, ki jih je priobčil v Mladiki in jih je l. 1870. v Zvonu ponatisnil.⁴ Z Levstikovimi pravopisnostmi se tudi pozneje ni nikoli sprijaznil in se dobro čuti, da se je zmeraj vznemiril, kadar je govoril o njih. Govorec o razvoju našega pismenega jezika v Pogovorih l. 1879. pravi, ko pride do Levstika⁵: »Naš jezik ni imel mirú in pokoja. Jezikoslovci... spravili so se nadenj (tu misli Levstika); obdelovali so ga na vse kripelje in ugnjetali kakor testo, tako da je imel (str. 156) skoraj vsako leto drugo lice;

dobili smo tisti baš⁶, stoperv in nego (to dvoje je rabil ves čas tudi sam!); nij, nej in né; živeneje, živalij, hiža i. t. d. i. t. d. Kakor kertje glist iskali so starih beséd in oblik, in kar je kateri našel v svoji modrosti in učenosti, hitro na prodaj! In pisatelji — kedo bo prej! — vsi za njim (str. 157)... Drugim očitam napake, ali se sam čistega čutim? Dà bi bilo tako! Tudi jaz nisem ostal vedno dosleden, zvest svojemu prepričanju. Dal sem se pregovoriti, poprijel sem se té in one novotarije proti svojim načelom, ker se mi je vedno in vedno očitalo, da sem starokopitnik (158).

Sprejel pa je Levstikove nazore glede čiste slovenščine, in to v vsem obsegu, tako da je zavrgel tudi besede slovanskega izvora, ki pa mu jih je Levstik v zmoti označil kot tujke. Te besede so: h i n a v e c, h i n a v š č i n a itd., za kar je rabil licemer, licemerstvo; l o t i t i s e, za kar je rabil poprijeti se, in l e, š e l e, kar je spreminjal v s a m o in stoprav.⁷

Poučno bi bilo spremljati pisatelja od strani do strani in primerjati vse slučaje, katere je v Zbranih spisih popravil, odnosno po l. 1876. rabil. Ker je gradivo preobširno, se moramo v tem listu omejiti le na nekaj slučajev.

Prvič je poslovenil vse strokovne l a t i n s k e in g r š k e izraze. Zavrgel je principe, karakter, akcije, originale, organe, kulturo, patriotizem, muziko, masko, metrum, rime, poete, poezijo, literaturo in sploh vse take tujke, ki jih je pisal do konca leta 1870. Od tedaj naprej je poznal le načela, značaj, delnice, izvornike, glasila, omiko, rodoljubje, glasbo, krinko, mero, stike, pesnike, pesništvo, slovstvo itd.⁸ in priporočal to tudi drugim pisateljem. »Meni se sploh zdi,« piše v Literarnih pogovorih l. 1877.,⁹ »da naši pisa-

⁴ Kjer mu ga je Levstik vrnil, ga je pozneje povsod opustil, n. pr. Zvon 1870, 373: baš, Zbrani spisi IV. 19: prav. — Zvon 1870, 371: baš (trikrat), Zbr. sp. IV, 15: ravno. Da Stritar ni mogel trpeti baš, je povedal že v članku Stóperv, Zvon 1870, 364: Imenovali ste baš (Vi [= to je Stritar] bi rekli: r a v n o).

⁷ Prim.: Berneker, Slavisches Etymologisches Wörterbuch, hiniti str. 413, lotiti 694, le 701.

⁸ Tu bom navedel le redke primere, pogosto rabljenih ne! N. pr. Glasnik 1867, 59: jezik je poetu material, Zb. sp. V. 1888, 20: pesniku tvarina; Glasnik 1868, 219: moj patriotizem, 1888, 97: rodoljubje; Glasnik 1868, 54: Rimljani s svojo kulturo, Zb. sp. VI, 81: omiko; 1868, 227: oblika sploh in tako tudi metrum, Zb. sp. VI, 52: mera; ravno tam: kedar je delo pisano v metru, Zb. sp.: v pesniški meri; 1868, 220: najlepših rim: VI. zv. 99: najlepših »stikov«; 1868, 228: karakter, VI. zv. 54: značaj; Zvon 1870, 45: (Jenko) ni se silil s pomočjo domišljije v tuje situacije, V. zv. 118: v tuje »položaje«; 1870, 221: srečno koncepirani, V. zv. 170: osnovani; 1870, 238: organ, V. 174: glasilo; 1870, 270: maska, V. 185: krinka.

⁹ Zvon 1877, 173 sl.

⁴ L. 1868. piše v pesmih: V višavi skrjanec (Levstikovo!) glasno žvrgolí (Mladika, 120), v Pesmih l. 1869., 56: škerjanec, žvergoli (Stritar je do 1880. v vseh spisih, ki jih je sam izdajal, pisal e r). — Sprehaja se ž njó po zelenej (Levstikovo!) travi (120), v Pesmih 1869, 56: po zeleni travi (56). — Oh! konec je sreče kratke uže (Levstikovo), 123; v Pesmih 1869, 80: konec kratke sreče je že! — Odlomki iz Zorina. V Mladiki 1868, 93: nabere u s t e a, kakor bi hotela z v i ž g a t i (oboje Levstikovo!), Zvon 1870, 19: usteca, žvižgati. — 1868, 92: prav po ženski, 93: vpraša, ali je to laški ali angleški ali latinski, Zvon 1870, 19: po žensko; ali je to laško, ali angleško ali latinsko. — 1868, 94: puničke in igrače, Zvon, 19: punčike. — 1868, 97: skrjančevo, Zvon 35: škerjančevo, — 1868, 97: bi ležal vznak, Zvon 35: znak, — 1868, 98: črez, Zvon 36: čez. — 1868, 98: vzdahne, Zvon 36: izdahne. — Levstikove pravopisnosti je pisal samo v Dunajskih sonetih l. 1872: z letom 1876. je zopet vse opustil, tudi ono, kar je Levstik pravilno pisal.

⁵ Zvon 1879, 155 sl.

telji, zlasti po časnikih mnogo preradi, brez potrebe, rabijo tuje besede..., takó ne vém, zakaj bi rekli n. pr. »historično« mesto »zgodovinsko«... Madjarji niso naši prijatelji, vendar tudi od sovražnika se lahko učimo... vzemi v roko madjarski list, jezika ti ni treba znati, in preberi eno stran, redko (str. 173) kje najdeš kako tujo »kulturno« besedo, kakoršnih je vse polno po naših časopisih«.

Ko je začel l. 1895. pisati o socialnem vprašanju, pravi najprej: »Najprej bi jaz rad, da bi se za stvar, s katero bomo imeli tudi mi v prihodnje dovolj opraviti, dobilo ali naredilo lepo slovensko ime. Vem, da se s tem svojim »purizmom« ne zlagam z našimi merodajnimi možmi, ki imajo neko posebno veselje in nagnjenje do lepo, meni neprijetno donečih tujk. O tem izpregovorim morebiti o priliki posebno besedo; stvar vsaj je vredna, da se resno govori o njej.«¹⁰ In res je napisal celo pismo o jeziku,¹¹ kjer vnovič svari pred tujkami.

Domače rečenice je rabil tudi v poljudno znanstvenem jeziku. »Jezik«, pravi, »je mnogoterno sestavljen stvor, proizvod mnogih, različnih »činiteljev«, nekaka poslednjica (rezultanta) iz mnogih sestavníc (komponent).«¹² O delavcih pravi, da »se družijo« (ne: organizirajo); nauki »ustrezajo« jezikovnemu bistvu (ne: odgovarjajo) itd.¹³

Zanimivo je opazovati, kako je trebil n e m š k e besede iz jezika. Toda tu je šel kot romantik in idealist predaleč in mu ne moremo slediti.

Iztrebil ni samo navadnih nepotrebnih tujk, za katere imamo dobre slovenske izraze,¹⁴ ampak tudi stare udomačene izposojenke, za katere skoraj nimamo nadomestila. Zavrgel je besede, kakor všeč, kmalu, varovati, varstvo, varen, nevaren, peljati, zapeljati, roža, škodljiv, voščiti, pomanjkati, žvrgoleti; rečenice, kakor židane volje biti, star sem toliko in toliko let¹⁵ itd. Zanimivo je, da je ob tem

¹⁰ Dunajska pisma, Lj. Zvon 1895, 553.

¹¹ Ljublj. Zvon, 687 sl.

¹² Lj. Zvon 1895, 690.

¹³ Lj. Zvon 1895, 690.

¹⁴ Zavrgel ni samo fare, farovža, bridke martre, bukev, muzike itd., kar je pisal še v Svetinovi Metki, Mladika 1868, ali žugati, neštempljan, kronana, lim, natora, gaz itd., kar je pisal l. 1868—1870, ampak je korenito iztrebil tudi vse fante, reveže, revščino, revo, goljufijo, celo denar (če je kaj denarja ostalo, Zvon 1870, 260, 261: novcev, VI. zv. 11, 13), krajcar (1870, 100: novčič, II, 120) in podobno.

¹⁵ Nam. všeč je rabil: po volji (Glasnik 1867, 10: V. zv. 9 in pogosto!), kmalu je nadomeščal z: skoraj, hitro (1867, 11: V. zv. 13; 1870, 260: VI, 12), varovati je zamenjaval s: paziti se; nevarno zboli (Zv. 1870, 146): hudo zboli (II, 140 itd.); Bog daj! voščimo tudi mi (Gl. 1868, 136); želimo V. 49; nam. manjkati je rabil: Njemu ne manjka imenitnih (Mladika 34): on ima dovolj imenitnih (II, 9). Sinoči je malo manjkalo, da nijsem padel (Zv. 1870, 282): Sinoči malo da nisem

sam trpel in se nad Levstikom jezil, ali njegovemu vplivu se ni upal odtegniti. Že l. 1877. je pisal:¹⁶ »Samo nekaj besed naj še izpregovorim in to o preklicanih — »germanizmih.« Koliko se je že pri nas govorilo in pisalo proti tem spakam, ki nam kazé jezik; hudo vojsko so jim napovedali naši učenjaki, preganjali so jih in trebili in mora se reči, ne brez prida... Tudi jaz sem vnét za čistoto jezika, tudi jaz bi najrajši, da bi bila vsaka beseda, vsaka »frazza«, ki jo rabimo, čisto slovanskega plemena: tudi jaz se zderzmem, kadar berem kak prav debel germanizem, in zdrizam se pogosto, naj vzamem v roko kateri koli list slovenski. Popustil sem že sam mnogokako besedo, ki mi je bila prav priročna, ko se mi je dokazalo, da je sirota neslovenska. Vendar obhaja me časi misel: kam pridemo slednjič s tem večnim čiščenjem in rešetanjem? Naš jezik bo res čist, kakor semenska pšenica, ali kakó strašno bo ubožen!... Meni je hudo za vsako besedo, ki jo izgubimo. Koliko sem že terpel n. pr. za samo besedo »peljati«, ki mi jo je vzel neusmiljen purist! Prej sem v svoji nedolžnosti brez skerbi pisal in govoril: »V Ljubljano se je peljala.« Kakó naj pravim sedaj? »Védla«? Kedó me bo razumel? »Vozila« tudi ne, ker je bilo samo enkrat. Kaj pa naj rečem, kadar imam v mislih »dekle zapeljivo«? — Kaj takega ti ní treba imeti v mislih! — Res je najbolje takó! Ali kaj pa naj rabim za »varovati«, »nevarnost«, »varčen«, »varčevati«? (Str. 174.) Meni se zdi, da nam je ločiti germanizme od germanizmov. Ogibajmo se pravih, debelih, neukretnih germanizmov, ki nám zares jezik pačijo in kazé... Takih besed pa, ki so se že udomačile, ukoreninile v književnem jeziku, ki so dobile že čisto domačo slovensko obliko, takó da jim pride samo jezikoslovni kemik z mnogim trudom in preiskovanjem do tuje korenine, take besede menim, da bi smeli rabiti brez smertnega greha. Kakor s posameznimi besedami, tako je tudi s celimi izreki« (175).

Podobno je pisal dve leti pozneje. »Trebiti je bilo treba iz njega (namr. jezika), kar je očitno napačnega, gerde tuje besede nadomestovati z domačimi... Ali vse to je bilo treba delati... s pametjo... jezikoslovci (tu misli na Levstika, kakor kaže razprava) poslušajo samo svojo bistroumnost brez ozira na življenje, na dejanske potrebe; preglo- (str. 157) boko nam orjejo in v svoji gorečnosti nam potrebiti in izmečejo s plevelom vred mnogo dobro rastlino. Brez potrebe nam oživljajo in

padel VI, 184. — jelo mu je sape izmanjkovati 1870, 278: pohajati sapa VI, 24 itd.; nam. žvrgoleti je vedno rabil gостоletí (tako tudi v pesmih!); praznične volje, Zvon 1877, 226. Mogla je biti stara 50 let (1870, 130); je imeti kakih petdeset let (II, 131) itd.; škodljiv je nadomestil s kvarljiv.

¹⁶ Literarni pogovori, Zvon 1877, 173 sl.

vrivajo stare besede in oblike, katerih poprijeti se nam ni moči. Njih delovanje je predoktrinarno, zatorej neplodno, da mnogokrat celo škodljivo« (158).

Tako je Stritar govoril, toda delal je drugače. Niti tedaj niti pozneje si ni upal rabiti omenjenih besed, ampak jih je l. 1887. celo v pesmih popravil. L. 1869. je pel: Ko beli dan pripelje mlada zora (5), l. 1887. je popravil: Ko beli dan privede mlada zora (Zb. sp. I, 11). L. 1868. je pel: Urna me popelje cesta (Mladika, 124); l. 1887, 20: Urno me odvede cesta. Ali: V kateri koli pride ti podobi — Skušnjava zapeljiva, trdno stoj (1869, 103), toda l. 1887, 56 se je besedi ognil: V kateri koli kdaj se ti podobi — Približa izkušnja, trdno stoj! Enako se je ogibal drugim takim besedam. L. 1869, 138: Le urno, urno za menó — V Marije v arstvo na goro (Turki na Slevici), l. 1887, 76: K Mariji gori na goro. Toda dovolj!

Tako se je Stritar iz velikega spoštovanja Levstiku popolnoma uklonil.¹⁷ Čistoto, kakor jo je sam ljubil, je zahteval tudi od drugih pisateljev, dasi so stali na drugačnem umetniškem stališču. O Jurčiču je pisal:¹⁸ »V vseh Jurčičevih spisih... pogrešam, kakor pravijo, »zadnje pile«. Jurčič se mi zdi premalo izbirčen v besedi... premalo se mi ogiblje nepotrebnega tujčevanja, ki žali rahloslušno uho. Podobno govori o jeziku Kodrove Marjetice, kjer graja nekatere »gerde tuje spake« (r. t. str. 302).

Te misli o tujkah je ponovil še l. 1895. v Ljubljanskem Zvonu, 690.

Enako je popravljial napake v skladnji.¹⁹ Ni pa trebil samo ljudskih tujk, ampak tudi nove tujke, ki jih zanašajo izobraženci v knjigo.

¹⁷ Kako spoštovanje je imel do njega glede jezika, vidimo najbolje iz Zvona 1880, 80, kjer govori o novi Levstikovi knjigi Nauk slovenskim županom.

¹⁸ Literarni pogovori, Zvon 1877, 79.

¹⁹ Zvon 1870, 262: Vam se bode enkrat še dobro godilo, Zb. sp. VI, 15: Vam se bode še kedaj dobro godilo. Zvon r. t. 259: Ko so mu bili enkrat luteranca pokazali, VI, 10: nek daj; takih primerov je mnogo. Zvon r. t. 262: Kar zapazijo enega dne; VI, 15: nekega dne. Glasnik 1868, 221: Če gre le en čas še tako dalje; VI, 101: če pojde le nekaj časa; primerov je mnogo. — Glasnik r. t. 54: In Bog vé, ko bi bil izroč en ostanek človeštva, VI, 80 tvorno: Ko bi se bil izročil. — Zvon 1870, 261: Često so ga videli domu kolovratiti, VI, 12: Često so ga videli, ko je kolovratil domov. Akoravno, dasiravno je popravil dosledno povsod v dasi. Napredoval je tudi v izobliki jezika. Vsak žalibog je po l. 1876. popravil v žal; priložnost je spremenil v priliko, prestavo v prevod, poduk v pouk, obnašanje v vedenje, nezapodljiv v nedoumen; blagor je spremenil v blaginjo, v čemer mu ne bomo sledili!

V »Popotnih pismih«²⁰ se spominja svojih lepih rojakinj, dasi ima tako malo hvale od njih. Kak slovenski časnikar, pravi, bi rekel, dasi tako malo hvale »žanje m«. »... tá izraz«, pravi, »je zdaj pri nas prav v modi — da bi ga! Jaz bi ga kar v žlici vodé utopil, tako zopern mi je (str. 214). »Gospica J. je žela burno pohvalo«, tu imam vselej nehotoma pred očmi sključeno ženico sè serpom v roci, ki žanje proso ali pšenico, za dvojačo na dan. Ta metafora se noče nikakor prilegati duhu našega jezika — ravno tako bi se lahko reklo: »nate zidam« v sili, prijatelj moj! (215.) Spomina je vredno, da ni nikdar rabil besede cilj, ampak vedno le smoter. V poznejših letih je popravil vse tujke. L. 1877. je še pisal v Zvonu: Za vsako misel, za vsako »nüanco« misli treba nam imeti... svoj pravi, lastni izraz (158), v Zbranih spisih ima že tudi tu slovenski izraz, povzet po Cigaletu: za vsako »odličico« misli.²¹ Kjer je le mogel, je pisal izvirno rečeno.²² Če je moral rabiti tujko, se je vedno opravičil, vsaj z narekovajem. Nekje pravi: ... tu (se), kakor malo kje drugje, »plemena križajo«, da rabim tudi jaz ta nekako debeli izraz.²³ Ali: Čas je, da se leposlovje podemokrati! (Žal, da nimam tu primerne slovenske besede!)²⁴ Brez pomisleka je zavrgel tudi vse romane, za katere se še zdaj nekateri ogrevajo. Dr. Ivo Šorli piše v Epilogu »Gospé Silviji«:²⁵ »Eden naših... slovničarjev je nekoč naštel precej »galicizmov« (ki bi jih lahko našel tudi pri Prešernu in Jenku) na rovaš Ivanu Cankarju (citiram nalašč mojstra našega jezika). Hm, saj bo vse res, a ne vem, ali se slovničar vedno zaveda, kako »pravilnost« včasih skvari tisti čar, ki je ovijal »nepravilni« stavek. Nisem si mogel pomagati, ko sem prvič čital tisto grajo — se mi je zdelo, da n. pr. stavek: »Stal je tam, z očmi uprtimi v daljavo...«, ni popolnoma isto kakor »Stal je tam, oči uprte v daljavo...« In to »ni popolnoma isto« igra pri pišočem človeku — seveda če ne piše razprav — vendar jako veliko vlogo...« Stritar je pisal v Zvonu l. 1870, 67: »Ko pridem do mesta, kjer sva sedela navadno, zagledam Delo, ki žedi na tléh, sklonjena, obraz pokrit z obema rokama.« V Zbranih spisih je mirno popravil: zagledam Delo, ki sedí na tleh,

²⁰ Zvon 1880, 214 sl.

²¹ Skrbno je iztrebil tudi druge tujke. V Zvonu 1876, 64 je pisal: »bajaco« burke uganja, v Zbranih spisih V, 204: »Pavliha«.

²² Namesto pretiran je rabil ljudski izraz pregnan, n. pr.: zdelo se mi je vse tako duhovito, če tudi sem ter tja nekoliko prenapeto, pregnano, Zvon 1880, 183. Ali: Vse človeštvo naj obseza pisatelj, sósebnó pa siromake, kaj bi se poganjal za »tiste gori«, Lj. Zvon 1885, 365.

²³ Zvon 1880, 184.

²⁴ Lj. Zvon 1885, 365, enako Zb. sp. V, 408.

²⁵ Lj. Zvon 1920, 731.

sključena, obraz si pokriva z obema rokama (II, 101). Tako je storil z vsemi neodvisnimi konstrukcijami.²⁶ V Zvonu l. 1870, 44, je pisal: »(S. Jenko) ... je sedel kakor Ahilej pri šatorih molčec, križem roke držec in — tudi ne čisto brez grenkosti v junaškem serci«. Zdaj sedi pesnik »kakor Ahilej pri šatorih molčec, križem roke držec in — tudi ne čisto brez grenkosti« itd. (V, 117). Enako: Glasnik 1867, 57: »Hodili so (pesniki) ... v dolgi beli hali do petá, z zlatom zarobljeni, lavorov venec krog glave in zlato liro pod pazduho«. V zbranih spisih je popravil: »lavorov venec imajoč krog glave in zlato liro pod pazduho« (V, 17). V Glasniku 1868, 59, je pisal: »Ti pa se tiho stisneš v kot, rudeče vince pred seboj, srčeš ga« itd. V zbranih spisih je: rudeče vince stoji pred teboj, (VI, 91).

Stritar je bil tudi proti srbsko hrvaški mešanici. »Moja namera je bila in je še sedaj ... deržati se ljudske govornice, kolikor dopuščajo jezikovi zakoni. Zlasti sem gledal na to, da naj se v mojem listu piše ... jezik slovenski, ne tista neslana mešanica iz slovenščine, nove in stare, iz hervaščine, ruščine in drugih slovanskih narečij skupaj znešena kakor sračje gnjezdo«,²⁷ piše v Pogovorih l. 1879, kjer govori o razvoju pismenega jezika.

V oceni Kodrove Marjetice pravi: »Kar se tiče jezika, radi priznavamo, da si je gospod pisatelj, in ne brez uspeha prizadeval pisati lepo, čisto slovenščino; vidno se ogiblje one gorjanske neotesanosti, ki smo jo že tolikrat grajali, one zdaj takó priljubljene zmesi iz vseh slovanskih narečij, ki zares izobraženemu človeku takó preseda.«²⁸

V že omenjenih »Popotnih pismih«, kjer je kramljal o raznih domačih zadevah, se je povrnil tudi na to in pravi: »Jaz rad z vsem svetom v miru živim, rad kaj primolčim, kjer menim, da smem, rad za vsakim potegnem, če mi je količkaj moči; ali tu pa res ne morem. Molčati ne morem in gledati, kako se dela z našim ubogim slovenskim jezikom. Zlasti tista mešanica, tisto posiljeno hervatenje mi kar preseda.«²⁹

Ni pa bil proti temu, da ne bi jemali od Srbov in Hrvatov izrazov, če jih sami nimamo. Če nimamo lastnega izraza, pravi, ga pojdimo iskat v staro slovenščino. »Ali tudi v stari slovenščini bodemo tolikokrat zastoj iskali pomoči; tedaj se nam je obrniti do svojih bližnjih bratov, Hervatov ali Serbov.«³⁰

In l. 1895. je izmed štirih načel, ki jih podaja o slov. pisavi, posvetil tretje temu vprašanju.

²⁶ Če ni katere prezrl, kakor n. pr. Zvon 1870, 61. Zdaj hodi, roke na herbtu, po koncu — oči proti nebu zverte, kakor bi zvezde štel; enako IV, 335.

²⁷ Pogovori, Zvon 1879, 158.

²⁸ Zvon 1877, 303.

²⁹ Zvon 1880, 218.

³⁰ Zvon 1877, 158.

»Tretjič. Pustimo že vendar tisto neuspešno približevanje k drugim slovanskim narečjem, sosebno hrvaščini. Hrvatje naj pišejo hrvaško, mi pa slovensko; saj si vendar lahko ostanemo bratje in se lepo sporazumevamo med seboj. Iz te mešanice ne bo dobrega kruha. In pa tisto novo besedoslovje! »Oče imel je tri sinove. — Tu zagledal ga je!« To je morebiti vse prav pristno slovansko ali hrvaško — našemu ušesu je zoprno!«³¹

To stavo naslonic je po Levstikovem vplivu rabil sam vse življenje, uprl se ji je šele, ko je bil Levstik mrtev.

Napređoval je tudi v slogu. Po l. 1876. ni več rabil istozačnih izrazov, opustil je vsako ponavljanje in nepotrebne besede. V Zbranih spisih je črtal tudi vse prostejšje besede, stavke in odstavke, skratka vse, kar ni sodilo v njegov romantični okvir.

Stritar nam mora biti z malimi razlikami še danes vzor.

LITERARNO-ZGODOVINSKE BELEŽKE.

NIOBA.¹

Drama v treh aktih.

IVAN CANKAR.

Prvi akt.

Kmečka izba; nizek strop, lesen in črn, tla prstena; prazniško je pospravljena, zelena peč v levem kotu se sveti, miza je pogrnjena. — Na desni — od gledalca — je nizko kmečko okno, na levi duri iz veže, v ozadju, par stópnic visoko, male duri v izbico.

Troje žensk sedi na klopi za pečjó; mati stoji med durmi v ozadju, da vidi, če je izba vsa pripravljena za sprejem.

Prva soseda. Blagor tebi, ki si ta praznik doživela!

Druga soseda. Blagor tebi, ki si takega sina rodila!

Tretja soseda. Blagor tebi, ki nisi vseh izgubila!

Vse tri. Blagor tebi!

Mati. Ne blagrujte me; preveč je blagoslova; skoro me je strah.

Prva soseda. Mož je šel in se ni vrnil, Bog se te usmili!

Druga soseda. Sinovi so šli v ta véliki svet, Bog se te usmili!

Tretja soseda. Samoten je dom, Bog se te usmili!

Mati. Eden je ostal, vseh mojih molitev gospod! Eden, vseh vreden! Kadar se nagne dan, stopi v to izbo; že slišim voz na klancu in voznikov bič. Pride, ker sem koprnela po njem.

³¹ Lj. Zvon 1895, 691.

¹ Odlomek iz literarne zapuščine Ivana Cankarja.